

Πρῶτο βιβλίο

Η ΘΕΩΡΙΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΙΝΑΙ

Ἀπὸ τί πρέπει ν' ἀρχίσουμε τὴν ἐπιστήμη;

[65/53] Μόνο στὴν νεώτερη ἐποχὴ ἔγινε συνειδητὸ ὅτι ὑπάρχει μιὰ δυσκολία στὸ νὰ βρεθεῖ μιὰ ἀφετηρία στὴν φιλοσοφία, καὶ ἔγιναν διάφορες συζητήσεις γιὰ τὸν λόγο τῆς δυσκολίας καὶ τὴν δυνατότητα ἐπίλυσής της.¹ Ἡ ἀφετηρία τῆς φιλοσοφίας εἶναι μοιραία εἴτε κάτι *μεσολαβημένο* εἴτε κάτι *ἄμεσο*, καὶ εἶναι εὐκόλο νὰ δείξεις ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε τὸνα οὔτε τᾶλλο· ἔτσι ἀνασκευάζονται ὁ ἕνας κι ὁ ἄλλος τρόπος ἔναρξης.

Ἡ ἀρχὴ² μιᾶς φιλοσοφίας ἐκφράζει βέβαια καὶ αὐτὴ μιὰν ἀφετηρία, ἀλλὰ ὄχι τόσο ὑποκειμενικὴ ὅσο ἀντικειμενικὴ, τὴν ἀφετηρία *τῶν πάντων*.³ Ἀρχὴ εἶναι ἓνα καθ' οἰονδήποτε τρόπο ὀρισμένο *περιεχόμενο* –τὸ ὕδωρ, τὸ ἔν, ὁ νοῦς,⁴ ἡ ἰδέα· ὑφιστάμενη οὐσία, μονάδα,⁵ κ.λπ.–, ἢ, ἂν σχετίζεται μετὰ τὴν φύση τῆς γνώσης, καὶ ἔτσι θεωρεῖται μᾶλλον μόνο κριτήριον παρὰ ἀντικειμενικὸς προσδιορισμὸς –νοεῖν, ἐποπτεύειν, αἰσθάνεσθαι, ἐγὼ, ἢ ὑποκειμενικότητα ἢ ἴδια–, πάλι στὸν περιεχομενικὸ προσδιορισμὸ πέφτει κι ἐδῶ τὸ ἐνδιαφέρον. Ἡ ἔναρξη ὡς τέτοια, ἀντιθέτως, ὄντας κάτι ὑποκειμενικὸ, μετὰ τὴν ἔννοια ἑνὸς τυχαίου τρόπου ν' ἀρχίσουμε τὴν ὁμιλία, παραμένει ἀμελητέα καὶ ἀδιάφορη, ὁπότε καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ ἐρωτήματος ἀπὸ τί ν' ἀρχίσουμε παραμένει ἀσήμαντη ἀπέναντι στὴν ἀνάγκη τῆς ἀρχῆς, ἢ ὅποια φαίνεται νὰ εἶναι τὸ μοναδικὸ ὅπου ἐδράζεται τὸ ἐνδιαφέρον *τοῦ θέματος*, τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ τί εἶναι τὸ ἀληθές, ποιὸς εἶναι ὁ ἀπόλυτος λόγος ὑπαρξης τοῦ παντός.⁶

Ὅμως, ἡ νεωτερικὴ ἀμηχανία περὶ τῆς ἀφετηρίας εἶναι ἀπόρροια μιᾶς εὐρύτερης ἀνάγκης, ἄγνωστης ἀκόμη σὲ ὅσους θεωροῦν, δογματικά, ὅτι τὸ ζητούμενο εἶναι ν' ἀποδειχθεῖ ἡ ἀρχὴ ἢ, σκεπτικιστικά, νὰ βρεθεῖ ἓνα ὑποκειμενικὸ κριτήριον ἐνάντια στὸ δογματικὸ φιλοσοφεῖν, ἀνάγκη ποὺ ἀρνοῦνται πλήρως τὴν ὑπαρξὴ τῆς ὅσοι ἀρχίζουν μιὰ κι ἔξω⁷ [66] ἀπὸ τὴν ἔσωθεν ἀποκάλυψή τους, τὴν πίστη, τὴν νοητικὴ ἐποπτεία κ.λπ., καὶ θάθελαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν μέθοδο καὶ τὴν λογικὴ. Πρῶτα τὸ πρῶιμο ἀφηρημένο νοεῖν ἐνδιαφέρεται μόνο γιὰ τὴν ἀρχὴ ὡς *περιεχόμενο*, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρόοδο τῆς παιδείας ὠθεῖται νὰ δώσει προσοχὴ στὴν ἄλλη πλευρά, στὴν διεξαγωγὴ τῆς γνώσης, [54] ὁπότε καὶ ἡ ὑποκειμενικὴ ἐνέργεια γίνεται ἀντιληπτὴ ὡς οὐσιώδης στιγμὴ τῆς ἀντικειμενικῆς ἀλήθειας, καὶ γεννιέται ὡς ἐπακόλουθο ἢ ἀνάγκη νὰ εἶναι ἐνωμένη ἢ μέθοδος μετὰ τὸ περιεχόμενο, ἢ *μορφὴ* μετὰ τὴν ἀρχή.⁸ Ἐτσι ἡ ἀρχὴ ὀφείλει νᾶναι καὶ ἀφετηρία, τὸ κατὰ τὴν νόηση *πρότερο* νὰ εἶναι καὶ στὴν *πορεία* τῆς νόησης *πρῶτο*.

1. Ἀναφορὰ στὸν Φίχτε (Fichte, *Wissenschaftslehre* τοῦ 1794) καὶ τὸν Ράινχολντ (*Beiträge zur leichteren Übersicht des Zustandes der Philosophie beim Anfange des 19. Jahrhundert*, 1801). Βλ. σχετικὰ τὸ ἄρθρο τοῦ Ἐ. τοῦ 1801 *Ἡ διαφορά τῶν συστημάτων φιλοσοφίας τοῦ Φίχτε καὶ τοῦ Σέλλινγκ*, Ἐστία, σειρά «Φιλοσοφία», Ἀθήνα 2006, σ. 82 κ.έ. (*W2*, 56 κ.έ.· *GW* 4, 37 κ.έ.) κ. σ. 168 κ.έ. (*W2*, 123 κ.έ.· *GW* 4, 82 κ.έ.)

2. Prinzip, ποὺ στὰ λατινικά (principium) σημαίνει καὶ ἀφετηρία, ὅπως τὸ ἑλλ. ἀρχή.

3. *Aller Dinge*: κυριολ. «ὅλων τῶν πραγμάτων».

4. Ἑλληνικά στὸ πρωτότυπο.

5. Ὑδωρ: Θαλῆς· ἔν: Πλωτίνος καὶ Πρόκλος· νοῦς: Ἀναξαγόρας· ἰδέα: Πλάτων· ὑφιστάμενη οὐσία: (Ἀριστοτέλης ἢ) Σπινόζα· μονάδα: Λάμπνιτς.

6. Der *absolute Grund* von allem: τὸ ἀπόλυτο θεμέλιο ἢ αἴτιον τῶν πάντων.

7. Wie aus der Pistole: κυριολεκτικά: «σὺν μετὰ μιᾶς πιστολιάς».

8. Ὅταν περνᾶμε ἀπὸ τὴν ὄντολογικὴ ὀπτικὴ ποὺ κυριαρχεῖ στοὺς Ἀρχαίους στὴν γνωσιολογικὴ ποὺ κυριαρχεῖ στοὺς Νεώτερους (βλ. σχετικὰ *Einleitung in die Geschichte der Philosophie*, ἐπ. J. Hoffmeister, 1940, Meiner, Ἀμβούργο³ 1959, σ. 236-237 [ἐφ' ἑξῆς *EinGPh* μετὰ ἀριθμὸ σελίδας]· *W* 20, 65, 69), τότε γίνεται κεντρικῆς σημασίας ἡ μέθοδος (μετὰ σημεῖο καμπῆς τὸν Καρτέσιο).

Ἔχουμε νὰ ἐξετάσουμε ἐδῶ μόνο τὸ πῶς ἐμφανίζεται ἡ *λογικὴ ἀφετηρία*: οἱ δύο πλευρὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες μπορεῖ νὰ ἐκληφθεῖ κατονομάσθηκαν ἤδη, μπορεῖ νὰ ἰδωθεῖ εἴτε ὡς ἀποτέλεσμα, μὲ μεσολαβημένο τρόπο, εἴτε ὡς κατὰ κυριολεξίαν ἀφετηρία, μὲ ἄμεσο τρόπο. Δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ τόπος γιὰ νὰ συζητηθεῖ τὸ ἐρώτημα, πού ἐμφανίζεται τόσο σημαντικό στὴν παιδεία τῆς ἐποχῆς, ἂν ἡ ἐπίγνωση τῆς ἀλήθειας εἶναι ἄμεση, δίχως ἄλλο ἐναρκτήρια ἐπίγνωση, πίστη, ἢ πάλι μεσολαβημένη ἐπίγνωση. Ὅσο μιὰ τέτοια ἐξέταση μπορεῖ νὰ γίνῃ *προκαταρκτικά*, αὐτὸ συνέβη ἄλλοῦ (στὸ βιβλίο μου *Ἐγκυκλοπαίδεια τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν*, γ' ἔκδ., στὴν «Προκαταρκτικὴ ἔννοια», § 61 κ.έ.).⁹ Ἀπ' ὅπου μπορεῖ ἐδῶ ν' ἀναφερθεῖ μόνον ὅτι δὲν *ὑπάρχει* τίποτα, τίποτε ἐν οὐρανῷ ἢ στὴν φύση ἢ στὸν νοῦ ἢ ὅπου ἄλλοῦ, πού δὲν περιέχει τὴν ἀμεσότητα τόσο ὅσο καὶ τὴν μεσολάβηση, ὥστε αὐτοὶ οἱ δύο προσδιορισμοὶ ἀνακύπτουν ὡς *μὴ χωρισμένοι καὶ ἀχώριστοι* καὶ ἡ ὡς ἄνω ἀντίθεση ὡς κάτι ἀνύπαρκτο. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν *ἐπιστημονικὴ συζήτηση*, στὴν κάθε λογικὴ πρόταση προκύπτουν οἱ προσδιορισμοὶ τῆς ἀμεσότητας καὶ τῆς μεσολάβησης, καὶ ἄρα ἡ συζήτηση γιὰ τὴν ἀντίθεσή τους καὶ τὴν ἀλήθεια τους. Ὡς πρὸς τὸ ὅτι σὲ σχέση μὲ τὴν νόηση, τὴν ἐπίγνωση, τὴν γνώση, ἢ ἀντίθεση ἀποκτᾷ τὸ πιὸ συγκεκριμένο σχῆμα ἄμεσης ἢ μεσολαβημένης *ἐπίγνωσης*, ἢ μὲν φύση τῆς γνώσης ἐν γένει ἐξετάζεται ἐντὸς [67] τῆς ἐπιστήμης τῆς λογικῆς, ἢ δὲ γνώση ὑπὸ τὴν περαιτέρω συγκεκριμένη μορφή της ἐμπίπτει στὴν ἐπιστήμη τοῦ νοῦ, καὶ στὴν φαινομενολογία τοῦ ἴδιου. Τὸ ν' ἀπαιτοῦμε ὅμως νὰ ξεδιαλύνουμε ἤδη τὸ ζήτημα τῆς γνώσης *πρὶν* τὴν ἐπιστήμη σημαίνει ὅτι ἔχουμε τὴν ἀπαίτηση ἢ γνώση νὰ συζητιόταν *ἐκτὸς ἐπιστήμης*: δὲν εἶναι ἐφικτὸ νὰ συζητηθεῖ ἡ γνώση *ἐκτὸς ἐπιστήμης*, πάντως ὄχι μὲ ἐπιστημονικὸ τρόπο, τὸν μοναδικὸ πού ἐνδιαφέρει ἐδῶ.

Πρόκειται γιὰ *λογικὴ ἀφετηρία*, ἐφ' ὅσον ὀφείλει νὰ ἐντάσσεται στὸ στοιχεῖο τῆς νόησης ὅπως ὑπάρχει ἀδέσμευτα καθ' ἑαυτήν, στὸ *καθαρὸ ἐπίσταμαι*. *Μεσολαβημένη* εἶναι ἡ ἀφετηρία ἐκ τοῦ ὅτι τὸ καθαρὸ ἐπίσταμαι εἶναι ἡ ἔσχατη, ἀπόλυτη ἀλήθεια τῆς *συνείδησης*. Στὴν Εἰσαγωγή σημειώσαμε ὅτι ἡ *Φαινομενολογία τοῦ νοῦ* εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῆς συνείδησης, ἢ ἔκθεση τοῦ ὅτι ἡ συνείδηση ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν *ἔννοια* τῆς ἐπιστήμης, τουτέστιν τὸ καθαρὸ ἐπίσταμαι. Ἡ λογικὴ ἔχει κατὰ τοῦτο ὡς προϋπόθεσή της τὴν ἐπιστήμη τοῦ φαινομένου νοῦ, ἢ ὁποῖα καταδεικνύει τὴν ἀναγκαιότητα [55] τοῦ καθαροῦ ἐπίσταμαι ὡς σκοπιᾶς, καὶ περιέχει ἄρα τὴν ἀπόδειξη τῆς ἀλήθειας τῆς σκοπιᾶς αὐτῆς, ὅπως καὶ τὴν ἐν γένει μεσολάβησή της. Σὲ τούτη τὴν ἐπιστήμη τοῦ φαινομένου νοῦ ἐκκινοῦμε ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴ, *κατ' αἴσθηση* συνείδηση· κι αὐτὴ εἶναι τὸ κυριολεκτικὸ *ἄμεσο ἐπίσταμαι*: ἐκεῖ συζητοῦνται τὰ περὶ τῆς ἄμεσης αὐτῆς ἐπίγνωσης. Δὲν θέλει πολὺ στοχασμὸ γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι εἶναι πολὺ ἀδόκιμο καὶ ἐλάχιστα κυριολεκτικὸ ν' ἀναφέρουμε ὡς ἄμεση ἐπίγνωση μιὰν ἄλλη συνείδηση, ὅπως τὴν πίστη σὲ θεϊκὲς ἀλήθειες, τὴν ἐσωτερικὴ ἐμπειρία, τὸ ἐπίσταμαι ἐξ ἔσωθεν ἀποκαλύψεως, κ.λπ. Στὴν ἐν λόγῳ πραγματεία, ἡ ἄμεση συνείδηση εἶναι κιάλας τὸ κατὰ τὴν ἐπιστήμη πρῶτο καὶ ἄμεσο, ἄρα ἡ προϋπόθεση· προϋπόθεση στὴν λογικὴ εἶναι ὅμως ὅ,τι ἀποδείχθηκε ὡς ἀποτέλεσμα ἀπὸ τὴν ἐξέταση ἐκείνη – ἢ ἰδέα ὡς καθαρὸ ἐπίσταμαι. *Λογικὴ* εἶναι ἡ *καθαρὴ ἐπιστήμη*, τουτέστιν τὸ καθαρὸ ἐπίσταμαι μὲ ὀλόκληρο τὸ εὖρος τῆς ἀνάπτυξής του. Σ' ἐκεῖνο τὸ ἀποτέλεσμα, ὅμως, ἡ ἰδέα αὐτὴ ἔχει ὀρισθεῖ νὰ εἶναι ἡ βεβαιότητα πού ἔγινε ἀλήθεια, ἡ βεβαιότητα [68] πού, ἀπὸ τὴν μιὰ πλευρά, δὲν ἀντίκειται πιά στὸ ἀντικείμενο, ἀλλὰ τῷχει κάμει ἐσωτερικὸ, ἔχει ἐπίγνωση αὐτοῦ ὡς τοῦ ἑαυτοῦ της – ἐνῶ, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἔχει ἐγκαταλείψει τὴν ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ της ὡς κάτι πού ἀντίκειται στὸ ἀντικειμενῶδες κι ἀποτελεῖ τάχα μόνον ἐκμηδενισμό του, εἶναι ἀπαλλοτριωμένη ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑποκειμενικότητα καὶ ἀποτελεῖ ἐνότητα μὲ τὴν ἀπαλλοτριώσή της.

Γιὰ νὰ μείνει δὲ ἡ ἀφετηρία, ἀπὸ τοῦτο τὸν προσδιορισμὸ τοῦ καθαροῦ ἐπίσταμαι

9. Ὅπου ἀσκεῖ κριτικὴ στὸν φιλόσοφο τῆς ἄμεσης ἐπίγνωσης Γιακόμπι (F.H. Jacobi) στὴν § 62.

και πέρα, έμμενης στην έπιστήμη του, δεν έχουμε τίποτε να κάμνουμε εκτός του να θεωρούμε ή μάλλον, παραμερίζοντας όλους τους αναλογισμούς, όλες τις δοξασίες που έχει κανείς κατά τάλλα, μόνο ν' αποτυπώνουμε *ό,τι είναι παρόν*.

Το καθαρό έπίσταμαι, κατόπιν της *συναγωγής* του σ' αυτή την *ένότητα*, έχει άρει κάθε σχέση προς άλλο και προς την μεσολάβηση· είναι το άδιαφοροποίητο· αυτό το άδιαφοροποίητο παύει συνεπώς ν' αποτελεϊ έπίσταμαι· το μόνο που είναι παρόν είναι *άπλη άμεσότητα*.

Η άπλη άμεσότητα ανήκει ή ίδια ως έκφραση στον αναλογισμό, και σχετίζεται με την διαφορά από το μεσολαβημένο. Σύμφωνα με την άληθινή της έκφραση, αυτή ή άπλη άμεσότητα είναι *άρα το καθαρό είναι*. Όπως το *καθαρό* έπίσταμαι δεν δηλώνει [56] παρά το έπίσταμαι ως τέτοιο, έντελώς άφηρημένα, έτσι κι αυτό το καθαρό είναι δεν δηλώνει παρά το *είναι* εν γένει· *είναι*, τίποτε άλλο, χωρίς καθόλου περαιτέρω προσδιορισμό ή πλήρωση.

Έδω το είναι συνιστά το έναρκτήριο όπως εκτίθεται ως προϊόν μεσολάβησης, και δη εκείνης που συνιστά συνάμα ανάιρεση του έαυτού της· με την προϋπόθεση του καθαρού έπίσταμαι ως *άποτελέσματος* του περατού έπίσταμαι, της συνείδησης. Άν όμως πρέπει να μην προϋποτεθεί τίποτα, ή άφετηρία να εκληφθεί ή ίδια *άμεσα*, αυτή θα όρισθεί τότε μόνον από το *ότι* όφείλει ν' αποτελεϊ άφετηρία της λογικής, της καθ' έαυτήν νόησης. Παρούσα είναι μόνον ή *άπόφαση* ως *άνοιγμα*,¹⁰ που μπορεί κανείς να την δει και ως *αύθαιρεσία*, του να θέλεις, *άκριβώς*, να θεωρείς την *νόηση* ως *τέτοια*. Η άφετηρία είναι τότε *αναγκαστικά άπόλυτη*, ή, πράγμα συνώνυμο εν προκειμένω, *άφηρημένη*· [69] ή άφετηρία δεν *έπιτρέπεται* τότε να *προϋποθέτει τίποτα*, πρέπει να μη μεσολαβείται από τίποτα ούτε να έχει λόγο ύπαρξης· πολλώ μάλλον όφείλει ή ίδια νάναι ο λόγος για τον όποιο υπάρχει *όλόκληρη* ή *έπιστήμη*. Άρα θάναι *όπωςδήποτε κάτι* άμεσο ή μάλλον μόνο *το άμεσο* το ίδιο. Έτσι όπως ή άφετηρία δεν μπορεί νάχει προσδιορισμό εν αντιθέσει προς κάτι άλλο, ούτε μέσα της μπορεί νάχει κανέναν, δεν μπορεί να περιέχει κανένα περιεχόμενο, γιατί κάτι τέτοιο θ' αποτελούσε διάκριση και *άλληλοσχετισμό* διαφορετικών, *άρα μεσολάβηση*. Άφετηρία είναι λοιπόν το *καθαρό είναι*.

Άφου έτσι *έξηγήθηκε* *άπλά* τί ανήκει μόνον *άρχικά* στην, *παναπλούστατη* την ίδια, λογική άφετηρία,¹¹ μπορούν να προστεθούν κι οι *έξης* περαιτέρω αναλογισμοί· αυτοί δεν θάταν *ώστόσο* δυνατόν να *ύπηρετούν* τόσο την *άποσαφήνιση* κι *έπικύρωση* αυτής της, *καθαυτό* *έπαρκούς*, *έξήγησης*, *άφου* ως *άφορμή* έχουν μάλλον μόνο *παραστάσεις* κι *αναλογισμούς* που *ένδέχεται* να *μās* φράζουν τον δρόμο εκ προοιμίου, *άλλά*, όπως όλες οι *προγενέστερες* *προκαταλήψεις*, *θαύρουν* την *λύση* τους *αναγκαστικά* μόνο στην ίδια την *έπιστήμη*, *όποτε* στην *πραγματικότητα* *θάπρεπε* να *συνιστούμε* *ύπομονή* μέχρι τότε.

Η *διάγνωση* *ότι* το *άπολύτως-άληθές* είναι *αναγκαστικά* *άποτέλεσμα*, και *άντίστροφα*, *ότι* *ένα* *άποτέλεσμα* *προϋποθέτει* *ένα* *πρώτο* *άληθές*, το *όποιο* όμως, *έπειδή* είναι *πρώτο*, *ιδωμένο* *άντικειμενικά* δεν είναι *αναγκαίο* και *άπό* *ύποκειμενικής* *άπόψεως* δεν είναι *γνωστό* – *γέννησε* τον *τελευταίο* *καιρό* την *σκέψη* *ότι* ή *φιλοσοφία* *μπορεί* ν' *άρχισει* μόνον *άπό* *ένα* *ύποθετικό* [57] και *προβληματικό* *άληθές*, και *άρα* το *φιλοσοφείν* δεν *μπορεί* *κατ'* *άρχας* *παρά* να είναι *μια* *ζήτηση* – *άποψη* στην *όποια* *έχει* *δώσει* *πολλαπλώς* *έμφαση* *ό* *Ράινχολντ* *κατά* την *όψιμη* *περίοδο* του *φιλοσοφείν* του, και *που* *θα* την *άδικούσαμε* *αν* *δεν* *αναγνωρίζαμε* *ότι* *έμφορεϊται* *άπό* *ένα* *άληθινό* *ένδιαφέρον*, *που* *άφορā* την *θεωρητική* *φύση* της *φιλοσοφικής* *άφετηρίας*.¹² Η *ανάλυση* *αυτής* [70] της *άποψης* είναι *συνάμα* *μια* *άφορμή* *για* να *είσαγάγουμε* *μια*

10. «Η *άπόφαση* ως *άνοιγμα*»: Entschluß, *άπό* το *ρ.* sich entschließen. Βλ. παρακάτω σημ. 77.

11. Άλλη *άνάγνωση*: «σε *ό,τι* είναι *παναπλούστατο* το *ίδιο*, στην *λογική* *άφετηρία*».

12. Βλ. σημ. 65.

προκαταρκτική κατανόηση ως πρὸς τὸ νόημα τῆς ἐν γένει λογικῆς προόδου· γιατί ἡ ἄποψη αὐτὴ περικλείει ἀμέσως τὴν ἔποψη τοῦ πῶς προχωροῦμε. Καὶ μάλιστα τὸ παριστᾶ ἔτσι ὥστε ἡ ὄδευση πρὸς τὰ ἐμπρὸς στὴν φιλοσοφία εἶναι μᾶλλον ὄδευση πρὸς τὰ πίσω καὶ θεμελίωση, διὰ τῆς ὁποίας καὶ μόνο θὰ προκύψει πῶς αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀρχίσαμε δὲν ἦταν μόνο κάτι πὸν ὑποθέσαμε αὐθαίρετα ἀλλὰ ὄντως, ἀφ' ἑνός, τὸ ἀληθές, ἀφ' ἑτέρου, τὸ πρῶτο ἀληθές.

Πρέπει νὰ παραδεχθεῖ κανεὶς, πῶς ἀποτελεῖ μιὰ οὐσιαστικὴ θεώρηση – ἢ ὁποία θὰ προκύψει μὲ ἀκριβέστερο τρόπο στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἴδιας τῆς λογικῆς–, ὅτι ἡ πρόοδος εἶναι ἀναδρομὴ στὸν λόγο ὑπαρξῆς, στὸ καταγωγικὸ κι ἀληθές, ἀπὸ ὅπου αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀρχίσαμε ἐξαρτᾶται καί, στὴν πραγματικότητα, παράγεται. – Ἔτσι ἡ συνείδηση στὸν δρόμο τῆς ἐκτὸς τῆς ἀμεσότητος, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀρχίζει, ἐπαναφέρεται στὴν ἀπόλυτη ἐπίγνωση ὡς ἐνδότατη ἀλήθεια τῆς. Αὐτὸ τὸ ἔσχατο, ὁ λόγος ὑπαρξῆς, εἶναι τότε καὶ ἐκεῖνο ἀπ' τὸ ὁποῖο προέρχεται τὸ πρῶτο, τὸ ὁποῖο ἀνῆλθε ἀρχικὰ ὡς ἄμεσο. – Ἔτσι, κατὰ μείζονα λόγο, τὸν ἀπόλυτο νοῦ, πὸν προκύπτει ὡς ἡ συγκεκριμένη καὶ ἔσχατη ὑψιστὴ ἀλήθεια παντὸς εἶναι, τὸν γνωρίζουμε, στὸ τέλος τῆς ἀνάπτυξης, ὡς ἀλλοτριωνόμενο μὲ ἐλευθερία καὶ ἀπολυόμενο ὑπὸ τὸ σχῆμα ἐνός ἄμεσου εἶναι – ἀποφασίζοντας ν' ἀνοιχθεῖ,¹³ νὰ πλάσει ἕναν κόσμον,¹⁴ ὁ ὁποῖος περιέχει τὰ πάντα ὅσα ἐνέπιπταν στὴν προγενέστερη αὐτοῦ τοῦ ἀποτελέσματος ἀνάπτυξη, καὶ τὰ ὁποία, μέσῳ αὐτῆς τῆς ἀνεστραμμένης τοποθέτησης, μεταβάλλονται, μαζί μὲ τὴν ἀφετηρία τους, σὲ κάτι πὸν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα ὡς τὴν ἀρχή. Τὸ οὐσιαστικὸ γιὰ τὴν ἐπιστήμη δὲν εἶναι τόσο ν' ἀποτελεῖ ἀφετηρία κάτι καθαρὰ ἄμεσο, ἀλλὰ τὸ ὅλο τῆς ἐπιστήμης ν' ἀποτελεῖ μιὰ κυκλικὴ πορεία στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του, ὅπου τὸ πρῶτο γίνεται καὶ τὸ ἔσχατο καὶ τὸ ἔσχατο γίνεται καὶ τὸ πρῶτο.¹⁵

Ἀπὸ αὐτὰ προκύπτει ὡς ἐξ ἴσου ἀναγκαῖο, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, νὰ θεωρεῖται ἀποτέλεσμα ἐκεῖνο, στὸ ὁποῖο ἡ κίνηση ἐπιστρέφει ὡς στὸν λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἴδια ὑπάρχει. Κατὰ [58] τὴν ἔποψη αὐτῆ, τὸ πρῶτο εἶναι ἄλλο τόσο ὁ λόγος ὑπαρξῆς καὶ τὸ ἔσχατο ἕνα παράγωγο· [71] ἐφ' ὅσον ξεκινᾶμε ἀπὸ τὸ πρῶτο καί, μὲς ἀπὸ ὀρθῆς συνεπαγωγές, καταλήγουμε στὸ ἔσχατο ὡς στὸν λόγο ὑπαρξῆς, ὁ λόγος ὑπαρξῆς εἶναι ἀποτέλεσμα. Ἡ πρόοδος πέραν τοῦ τί ἀρχίζει πρέπει νὰ θεωρεῖται μόνο περαιτέρω προσδιορισμὸς τοῦ ἴδιου, ὅποτε τὸ ἀρχικὸ συνεχίζει νὰ ὑπόκειται ὅλων ὅσων ἔπονται, καὶ δὲν ἐξαφανίζεται ἔξω τους. Τὸ προχώρημα δὲν συνίσταται στὸ ὅτι συνάγεται τάχα μόνο κάτι ἄλλο ἢ στὸ ὅτι μεταβαίνουμε τάχα σὲ κάτι τὸ ἀληθινὰ ἄλλο – ὅσο δὲ κι ἂν ἀνακύπτει μιὰ τέτοια μετάβαση, δὲν παύει ν' αὐτοαναιρεῖται πάλι. Ἔτσι ἡ ἀφετηρία τῆς φιλοσοφίας εἶναι τὸ παρὸν καὶ διατηρούμενο σ' ὅλα τὰ ἐπόμενα ἀναπτύγματα θεμέλιο, ὅ,τι παραμένει ὀλωσδιόλου ἐμμενές στοὺς περαιτέρω προσδιορισμούς του.

Γιατὶ μ' αὐτὴ τὴν πρόοδο ἡ ἀφετηρία χάνει ὅ,τι μονομερῆς ἔχει ἐν ὅσῳ μετέχει τοῦ καθορισμοῦ ὅτι εἶναι κάτι ἄμεσο κι ἀφηρημένο ἐν γένει· γίνεται κάτι μεσολαβημένο, καὶ ἡ γραμμὴ τῆς ἐπιστημονικῆς κίνησης πρὸς τὰ ἐμπρὸς μετατρέπεται ἔτσι σὲ κύκλον. – Συνάμα προκύπτει πῶς τὸ τί ἀρχίζει, ἐφ' ὅσον ἐδῶ εἶναι τὸ ἀκόμη μὴ ἀνεπτυγμένο,

13. Sich entschließend. – Sich entschließen σημαίνει ἀποφασίζω ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀνοίγομαι στοὺς προσδιορισμούς, προτοῦ καταλήξω σὲ ἕναν, καὶ πάρω τὴν ὀριστικὴ ἀπόφασή μου, beschließen: «Ἄντι τοῦ etwas beschließen [ἀποφασίζω ὡς καταλήγω], πὸν σημαίνει αἴρω τὴν ἀοριστία, στὴν ὁποία ὁ ἕνας προσδιορισμὸς εἶναι τόσο ὅσο καὶ ὁ ἄλλος ἀρχικὰ μόνον δυνατός, ἡ γλώσσα μας ἔχει καὶ τὴν ἔκφραση sich entschließen [ἀποφασίζω ὡς ἀνοίγομαι], ἐφ' ὅσον ἡ ἀοριστία τῆς ἴδιας τῆς βούλησης, ὄντας τὸ οὐδέτερο ἀλλὰ ἀπείρως γονιμοποιούμενο, τὸ σπέρμα κάθε ὑπαρξῆς, περιέχει μέσα της τοὺς προσδιορισμούς καὶ σκοπούς, καὶ τοὺς παράγει μόνον ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της» (Φιλοσοφία τοῦ δικαίου, § 12, παρατ.). Ἡ ἀπόφαση μεταξύ δύο ἐπιλογῶν πὸν προϋπάρχουν λέγεται entscheiden, ἀποφασίζω μὲ τὴν ἔννοια τοῦ decoedo, τοῦ κόβω (ἔτσι λέγεται ἡ ἀπόφαση τοῦ μονάρχη).

14. Βλ. Λογική, W 6, 573· GW 12, 253, κ. Ἐγκυκλοπαίδεια, § 244.

15. Ἡ κυκλικὴ θεμελίωση εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς ἐγγελιανῆς σκέψης ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Διαφορᾶς τῶν συστημάτων φιλοσοφίας τοῦ Φίχτε καὶ τοῦ Σέλλινγκ.

τὸ μὴ ἔχον περιεχόμενο, στὴν ἀρχὴ δὲν γίνεται ἀκόμη στ' ἀλήθεια γνωστό, ἐνῶ μόνον ἢ ἐπιστήμη, καὶ μάλιστα μ' ὀλόκληρη τὴν ἀνάπτυξή της, θάνατι ἢ ἀποπερατωμένη, μὲ περιεχόμενο καὶ ἀληθινὰ πιά αἰτιολογημένη γνώση του.

Ὅτι μόνο τὸ ἀποτελεσμα ἀνακύπτει ὡς ὁ ἀπόλυτος λόγος ὑπαρξῆς δὲν συνεπάγεται ὁμῶς ὅτι ἡ πρόοδος αὐτῆς τῆς γνώσης εἶναι κάτι προσωρινό, οὔτε προβληματικὴ καὶ ὑποθετικὴ, ἴσα ἴσα πρέπει νὰ καθορίζεται ἀπὸ τὴν φύση τοῦ ἴδιου τοῦ θέματος καὶ τοῦ περιεχομένου. Οὔτε ἡ ἀφετηρία εἶναι κάτι ἀυθαίρετο πού ὑποθέτουμε μόνο πρὸς ὥρα, οὔτε κάτι πού φαίνεται ἀυθαίρετο καὶ παρακαλοῦμε νὰ προϋποθεθεῖ, ἀλλὰ θὰ φανεῖ στὴν συνέχεια ὅτι ὀρθῶς ἔπραξε κανεὶς ἀρχίζοντας ἀπὸ αὐτό· ὄχι ὅπως στὴν περίπτωση τῶν κατασκευῶν, στὶς ὁποῖες μᾶς ὑποδεικνύουν νὰ προχωρήσουμε χάριν τῆς ἀποδείξεως ἐνὸς γεωμετρικοῦ θεωρήματος καὶ σχετικὰ μὲ τὶς ὁποῖες προκύπτει μόνον ἐκ τῶν ὑστέρων, στὴν ἀπόδειξη, ὅτι καλὰ ἔκαμε κανεὶς πού ἔσυρε ἀκριβῶς τὶς τὰδε γραμμὲς [72] καὶ μετὰ, στὴν ἴδια τὴν ἀπόδειξη, πού ἄρχισε ἀπὸ τὴν σύγκριση αὐτῶν τῶν γραμμῶν [59] ἢ γωνιῶν· αὐτὸ δὲν εἶναι ἐννοήσιμο καθ' αὐτὸ βάσει τοῦ ποιῆς γραμμὲς σύρονται ἢ τοῦ τί συγκρίνεται. Ἔτσι πρωτύτερα ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο, στὴν καθαρὴ ἐπιστήμη, ἀρχίζουμε ἀπὸ τὸ καθαρὸ εἶναι δόθηκε ἄμεσα βάσει τῆς ἴδιας τῆς καθαρῆς ἐπιστήμης. Τὸ καθαρὸ εἶναι συνιστᾷ τὴν ἐνότητα στὴν ὁποία ἐπιστρέφει τὸ καθαρὸ ἐπίσταμαι, ἢ εἶναι καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ καθαρῶ ἐπίσταμαι – ἂν εἶναι θεμιτὸ τὸ καθαρὸ ἐπίσταμαι νὰ κρατιέται ἀκόμη διακριτὸ ὡς μορφή ἀπὸ τὴν ἐνότητά του. Ἴδου ἡ πλευρὰ ἀπὸ τὴν ὁποία αὐτὸ τὸ καθαρὸ εἶναι, τοῦτο τὸ ἀπολύτως-ἄμεσο, εἶναι ἐξ ἴσου ἀπόλυτα μεσολαβημένο. Πρέπει ὁμῶς, ἐξ ἴσου οὐσιωδῶς, νὰ ἐκκληφθεῖ μόνον ὑπὸ τὴν μονομέρεια ὅτι εἶναι τὸ καθαρὰ-ἄμεσο, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἐδῶ ὑπάρχει ὡς ἡ ἀφετηρία. Στὸ μέτρο πού δὲν θάταν αὐτὴ ἢ καθαρὴ ἀοριστία, στὸ μέτρο πού θὰ ἦταν ὀρισμένο, θὰ τὸ ἐκλαμβάναμε ὡς μεσολαβημένο, ὡς κάτι πού ἔχει ἤδη ὀδηγηθεῖ πρὸς πέρα· κάτι τὸ ὀρισμένο περιέχει κάτι ἕτερον ὡς πρὸς κάτι πρῶτο. Εἶναι ἄρα στὴν φύση τῆς ἴδιας τῆς ἀφετηρίας νᾶναι τὸ εἶναι καὶ τίποτε ἄλλο. Συνεπῶς δὲν χρειάζονται ἄλλες προετοιμασίες γιὰ νᾶμπεις στὴν φιλοσοφία, οὔτε ἀλλοφερμένοι ἀναλογισμοὶ καὶ ἐφαλτήρια.

Οὔτε ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ ἀφετηρία εἶναι ἀφετηρία τῆς φιλοσοφίας μπορεῖ, κυριολεκτικὰ μιλώντας, ν' ἀντληθεῖ ἓνας ἀκριβέστερος προσδιορισμός, ἓνα θετικὸ περιεχόμενο, γιὰ τὴν ἀφετηρία. Διότι ἐδῶ, στὴν ἀφετηρία, ἀπόντος ἀκόμη τοῦ ἴδιου τοῦ θέματος, ἢ φιλοσοφία εἶναι μιὰ κενὴ λέξη ἢ ἡ ὅποια παραδεδομένη ἀδικαιολόγητη παράσταση [περὶ φιλοσοφίας]. Τὸ καθαρὸ ἐπίσταμαι δίνει μόνον τὸν ἀρνητικὸ προσδιορισμὸ ὅτι ἡ ἀφετηρία ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ ἀφηρημένη ἀφετηρία. Στὸ μέτρο πού τὸ καθαρὸ εἶναι ἐκλαμβάνεται ὡς περιεχόμενο τοῦ καθαρῶ ἐπίσταμαι, τὸ καθαρὸ ἐπίσταμαι πρέπει ν' ἀποσυρθεῖ ἐκ τοῦ περιεχομένου του, νὰ τὸ ἀφήσει νὰ ἰσχύσει κατὰ τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό, καὶ νὰ μὴν τὸ προσδιορίσει περαιτέρω. – Ἡ, ἂν θεωρήσουμε, ὅπως πρέπει, ὅτι τὸ καθαρὸ εἶναι εἶναι ἢ ἐνότητα μέσα στὴν ὁποία ἔρχεται καὶ καταρρέει τὸ ἐπίσταμαι πού ἔχει φθάσει τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἔνωσης μὲ τὸ ἀντικείμενο, τὸ εἰσελθὲν σ' αὐτὴ τὴν ἐνότητα ἐπίσταμαι ἔχει τότε ἐξαφανισθεῖ χωρὶς ν' ἀφήσει πίσω καμμία διαφορὰ ἀπὸ τὴν ἐνότητα κι ἄρα κανέναν προσδιορισμὸ γιὰ τὴν ἐνότητα. – Οὔτε παρίσταται κάτι κατὰ τᾶλλα, [73] ἓνα οἰοδῆποτε περιεχόμενο πού θὰ μπορούσε νὰ χρησιμεύσει γιὰ ν' ἀρχίσουμε μὲ πρὸς προσδιορισμένο τρόπο.

Ἀλλὰ θὰ μπορούσε νὰ παραμερισθεῖ ἀκόμη κι ὁ προσδιορισμὸς πού ὑποθέσαμε ὡς ἐδῶ ὅτι εἶναι ἡ ἀφετηρία, τὸ εἶναι, [60] ὁπότε θ' ἀπαιτούσαμε μόνο ν' ἀρχίσουμε ἀπὸ μιὰν ἀμιγῆ ἀφετηρία. Τότε δὲν εἶναι τίποτα παρὸν ἐκτὸς τῆς ἴδιας τῆς ἀφετηρίας, καὶ τὸ ζητούμενο θάταν νὰ δοῦμε τί εἶναι αὐτὴ. – Αὐτὴ ἢ στάση θὰ μπορούσε συνάμα νὰ προταθεῖ ὡς συμβιβαστικὴ λύση σὲ ὅσους, ἀφ' ἐνός, δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ ἡσυχάσουν ἢ ἀφετηρία ἀπὸ τὸ εἶναι, λόγῳ οἰωνδῆποτε ἀναλογισμῶν, κι ἀκόμη λιγότερο ἢ ἐκβαση πούχει τὸ εἶναι, ὅτι μεταβαίνει στὸ μηδέν – ἐνῶ, ἀφ' ἑτέρου, ἓνα ξέρουν μόνο, ὅτι σὲ

μιὰ ἐπιστήμη ἀρχίζουμε *προϋποθέτοντας* μιὰ *παράσταση* – μιὰ παράσταση πού ἐπείτα *ἀναλύεται*, ἔτσι ὥστε τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς τέτοιας ἀνάλυσης παραδίδει τὴν πρώτη προσδιορισμένη ἔννοια στὴν ἐπιστήμη. Ἐφ’ ὅσον θ’ ἀκολουθούσαμε κι ἐμεῖς αὐτὴ τὴν μεθόδευση, δὲν θὰ εἶχαμε κανένα ἐπιμέρους ἀντικείμενο, διότι ἡ ἀφετηρία, ὡς ἀφετηρία τῆς *νόησης*, ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀφηρημένη, ἐντελῶς μορφή χωρὶς καθόλου περιεχόμενο· συνεπῶς δὲν θὰ εἶχαμε τίποτα παρὰ μόνο τὴν παράσταση μιᾶς σκέτης ἀφετηρίας ὡς τέτοιας. Ἔχουμε λοιπὸν μόνο νὰ ἰδοῦμε τί ἔχουμε σ’ αὐτὴ τὴν παράσταση.

Δὲν ὑπάρχει ἀκόμη τίποτα καὶ εἶναι νὰ γίνει κάτι. Ἡ ἀφετηρία δὲν εἶναι τὸ καθαρὸ μηδὲν ἀλλὰ ἓνα μηδὲν ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ βγεῖ κάτι· τὸ εἶναι περιέχεται ἄρα ἤδη στὴν ἀφετηρία. Ἡ ἀφετηρία περιέχει λοιπὸν καὶ τὰ δύο, εἶναι καὶ μηδέν· εἶναι ἡ ἐνότητα εἶναι καὶ μηδενὸς – δηλαδὴ εἶναι μὴ εἶναι, τὸ ὁποῖο εἶναι συνάμα εἶναι, καὶ εἶναι, τὸ ὁποῖο εἶναι συνάμα μὴ εἶναι.

Πέραν αὐτοῦ, εἶναι καὶ μηδὲν εἶναι παρόντα στὴν ἀφετηρία ὡς *διαφορετικά*· γιατί ἡ ἀφετηρία *παραπέμπει* σὲ κάτι ἄλλο – ἀφετηρία εἶναι ἓνα μὴ εἶναι σχετιζόμενο μὲ τὸ εἶναι ὡς ἄλλο· τὸ ἀρχίζον δὲν *εἶναι* ἀκόμη· μόνον ὁδεύει πρὸς τὸ εἶναι. Ἡ ἀφετηρία περιέχει λοιπὸν τὸ εἶναι ὡς ἀπομακρυνόμενο ἀπὸ τὸ μὴ εἶναι, δηλαδὴ ὡς ἄρση του, ὡς ἀντιτιθέμενό του.

Πέραν αὐτοῦ, ὅμως, ὅ,τι ἀρχίζει *εἶναι* ἤδη· ἐπίσης, ὅμως, ἄλλο τόσο [74] *δὲν εἶναι* ἀκόμη. Στὴν ἀφετηρία, τὰ ἀντιτιθέμενα, εἶναι καὶ μὴ εἶναι, τελοῦν λοιπὸν σὲ ἄμεση ἔνωση· δηλαδὴ ἡ ἀφετηρία εἶναι ἡ *ἀδιαφοροποίητη ἐνότητά τους*.

Ἡ ἀνάλυση τῆς ἀφετηρίας θὰ μᾶς ἔδινε ἄρα τὴν ἔννοια τῆς ἐνότητας τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μὴ εἶναι – δηλαδὴ, ὑπὸ ἀναλογισμένη μορφή, τῆς ἐνότητας τῆς διακριτότητας καὶ τῆς μὴ διακριτότητας – ἤτοι τῆς ταυτότητας τῆς ταυτότητας καὶ τῆς μὴ ταυτότητας. Αὐτὴ ἡ ἔννοια θὰ μποροῦσε νὰ ἰδωθεῖ ὡς ὁ πρῶτος, καθαρότερος, τουτέστιν ὁ πλέον ἀφηρημένος ὀρισμὸς τοῦ ἀπολύτου – καὶ αὐτὸ θὰ ἦταν ὄντως, ἂν ἐνδιέφεραν γενικὰ ἡ μορφή τῶν ὀρισμῶν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀπολύτου. Μ’ αὐτὴ τὴν ἔννοια, [61] ὅπως αὐτὴ ἡ ἀφηρημένη ἔννοια εἶναι ὁ πρῶτος, ὅλοι οἱ περαιτέρω προσδιορισμοὶ καὶ ἀναπτύξεις θὰ ἦσαν μόνο πιὸ προσδιορισμένοι καὶ πλουσιότεροι ὀρισμοὶ αὐτοῦ τοῦ ἀπολύτου. Ἐκεῖνοι δὲ πού δὲν εἶναι ἱκανοποιημένοι μὲ τὸ *εἶναι* ὡς ἀφετηρία, γιὰ τὸν λόγο ὅτι μεταβαίνει στὸ μηδέν, κι ἀπὸ κεῖ γεννιέται ἡ ἐνότητα τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός, ἄς δοῦν μήπως εἶναι πιὸ ἱκανοποιημένοι μ’ αὐτὴ τὴν ἀφετηρία, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὴν παράσταση τῆς *ἀφετηρίας*, καὶ μὲ τὴν ἀνάλυση τῆς παράστασης αὐτῆς πού, ὅσο ὀρθὴ κι ἂν εἶναι, δὲν παύει νὰ ὀδηγεῖ ὁμοίως στὴν ἐνότητα εἶναι καὶ μηδενός, παρὰ μὲ τὸ ν’ ἀρχίζουμε ἀπὸ τὸ εἶναι.

Ἀξίζει ὅμως νὰ γίνει ἀκόμη μία περαιτέρω παρατήρηση σχετικὰ μὲ τὴν μεθόδευση αὐτῆ. Ἡ παραπάνω ἀνάλυση προϋποθέτει τὴν παράσταση τῆς ἀφετηρίας ὡς γνώριμη· αὐτὴ ἡ μεθόδευση ἀκολούθησε ὡς πρὸς τοῦτο τὸ παράδειγμα ἄλλων ἐπιστημῶν. Αὐτὲς προϋποθέτουν τὸ ἀντικείμενό τους καὶ μᾶς καλοῦν νὰ δεχθοῦμε τὴν ὑπόθεση ὅτι ὁ καθένας ἔχει τὴν ἴδια παράσταση αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου, στὴν ὁποία θαῦρει τοὺς ἴδιους περίπου προσδιορισμοὺς πού κομίζουν αὐτές, ἀντλώντας τους ἐδῶθε κι ἐκεῖθε ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο, μέσφ ἀνάλυσης, σύγκρισης καὶ λοιποῦ λογισμοῦ. Ἐκεῖνο, ὅμως, πού ἀποτελεῖ τὴν ἀπόλυτη ἀφετηρία, πρέπει ὁμοίως νὰ εἶναι κάτι ἤδη γνώριμο· ἂν εἶναι δὲ κάτι συγκεκριμένο, ἄρα πολλαπλῶς προσδιορισμένο μέσα του, τότε αὐτὴ ἡ *σχέση*, πού αὐτὸ εἶναι μέσα *στὸν ἑαυτό του*, προϋποτίθεται ὡς κάτι γνώριμο· ὁπότε δηλώνεται αὐτὴ ἡ σχέση ὡς κάτι *ἄμεσο, ἐνῶ ὡστόσο δὲν εἶναι*· διότι [75] σχέση εἶναι μόνον ὡς σχέση διακριτῶν, ἄρα περιέχει μέσα της τὴν *μεσολάβηση*. Ἐπιπλέον, μὲ τὸ συγκεκριμένο εἰσάγεται ἡ τυχαιότητα κι αὐθαιρεσία τῆς ἀνάλυσης καὶ τῶν διαφορῶν τρόπων προσδιορισμοῦ. Τὸ ποιοὶ προσδιορισμοὶ ἀναδεικνύονται ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ τί *ἀνευρίσκει* ὁ καθένας στὴν ἄμεση τυχαία του παράσταση. Ἡ σχέση πού περιέχεται σὲ

κάτι συγκεκριμένο, σὲ μιὰ συνθετική ἐνότητα, εἶναι *ἀναγκαία* μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι, ὄχι εὐρημα, ἀλλὰ προϊόν τῆς ἰδίας κίνησης τῶν στιγμῶν, τῆς ἐπιστροφῆς τους σ' αὐτὴ τὴν ἐνότητα –μιᾶς κίνησης ἢ ὅποια εἶναι τὸ ἐνάντιο τῆς [62] ἀναλυτικῆς μεθόδευσης, ἐνέργειας ἐξωτερικῆς στὸ ἴδιο τὸ θέμα πού ἐμπίπτει στὸ ὑποκείμενο.

Ἐδῶ περιέχεται ἀκριβέστερα καὶ ὅτι αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὅποιο θ' ἀρχίσουμε δὲν μπορεῖ νᾶναι κάτι συγκεκριμένο, κάτι πού περιέχει μιὰ σχέση *ἐντὸς τοῦ ἑαυτοῦ του*. Γιατὶ κάτι τέτοιο προϋποθέτει μιὰ μεσολάβηση καὶ μετακίνηση ἀπὸ ἓνα πρῶτο σ' ἓνα ἄλλο ἐντὸς του, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων θᾶταν τὸ ἀπλοποιημένο συγκεκριμένο. Ἀλλὰ ἡ ἀφετηρία θὰ ὀφείλε νὰ μὴν εἶναι ἡ ἴδια ἤδη ἓνα πρῶτο καὶ ἓνα ἄλλο· ὅ,τι εἶναι μέσα του ἓνα πρῶτο καὶ ἓνα ἄλλο περιέχει κιόλας μιὰ τετελεσμένη πρόοδο. Ἐκεῖνο πού ἀρχίζει, ἡ ἴδια ἢ ἀφετηρία, πρέπει λοιπὸν νὰ ἐκληφθεῖ ὡς κάτι μὴ ἀναλύσιμο, κατὰ τὴν ἀπλή ἀμεσότητά του, προτοῦ ἐκπληρωθεῖ γεμίζοντας περιεχόμενο, ἄρα *ὡς εἶναι*, ὡς τὸ ἐντελῶς ἄδειο.

Ἄν κανεῖς, ἀπὸ ἀνυπομονησία ἐνάντια στὴν θεώρηση τῆς ἀφηρημένης ἀφετηρίας, πεῖ αἴφνης νὰ μὴν ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴν ἀφετηρία ἀλλὰ κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸ θέμα, θὰ ποῦμε ὅτι τὸ ἐν λόγῳ θέμα δὲν εἶναι παρὰ τοῦτο τὸ κενὸ εἶναι· γιατί τὸ τί εἶναι τὸ θέμα, αὐτὸ εἶναι ἴσα ἴσα πού θὰ προκύψει πρῶτα καὶ μόνον στὴν πορεία τῆς ἐπιστήμης καὶ δὲν μπορεῖ νὰ προϋποτεθεῖ πρὶν ἀπ' αὐτὴν ὡς γνώριμο.

Ὅποια μορφή κι ἂν πάρουμε κατὰ τᾶλλα, γιὰ νᾶχουμε ἄλλη ἀφετηρία ἀπὸ τὸ κενὸ εἶναι, θὰ πάσχει ἀπὸ τὰ ἐλαττώματα πού ἀναφέραμε. Ὅσοι μένουν ἀνικανοποίητοι ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀφετηρία, ἂς θέσουν στὸν ἑαυτὸ τους τὸ πρόβλημα τοῦ πῶς ν' ἀρχίσουν ἀλλιῶς, προκειμένου ν' ἀποφύγουν ἔτσι αὐτὰ τὰ ἐλαττώματα.

[76] Δὲν μποροῦμε ὁμῶς νὰ μὴ μνημονεύσουμε καθόλου μιὰ πρωτότυπη ἀφετηρία τῆς φιλοσοφίας πού ἔγινε διάσημη τὸν τελευταῖο καιρὸ, τὴν ἀφετηρία ἀπὸ τὸ *ἐγώ*.¹⁶ Ἡ ἀφετηρία αὐτὴ προῆλθε, ἀφ' ἑνός, ἀπὸ τὸν ἀναλογισμό, ὅτι πρέπει νὰ συναχθοῦν ἀπὸ τὸ πρῶτο ἀληθές ὅλα τὰ ἐπόμενα, ἀφ' ἑτέρου, ἀπὸ τὴν ἀνάγκη, τὸ πρῶτο ἀληθές νὰ εἶναι κάτι γνώριμο κι ἀκόμη περισσότερο κάτι *ἄμεσα βέβαιο*. Ἡ ἐν λόγῳ ἀφετηρία δὲν εἶναι σὲ γενικὲς γραμμὲς μιὰ παράσταση πού νὰ εἶναι τυχαία καὶ νὰ ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἀλλιῶς πλασμένη στὸ ἓνα ὑποκείμενο κι ἀλλιῶς στὸ ἄλλο. Γιατὶ τὸ ἐγώ, αὐτὴ ἢ ἄμεση αὐτοσυνειδησία, ἐμφανίζεται κατ' ἀρχὰς τὸ ἴδιο, ἀφ' ἑνός, ὡς κάτι ἄμεσο, ἀφ' ἑτέρου, ὡς κάτι γνώριμο μὲ πολὺ ἀνώτερη σημασία ἀπὸ μιὰν ἄλλη παράσταση· κάτι τὸ κατὰ τᾶλλα γνώριμο ἀνήκει μὲν στὸ ἐγώ, ἀλλὰ δὲν παύει νὰ εἶναι ἓνα διακριτὸ ἀπ' τὸ ἐγώ, ἄρα ἀμέσως ἀμέσως τυχαῖο, περιεχόμενο· τὸ ἐγώ, ἀντίθετα, [63] εἶναι ἡ ἀπλή βεβαιότητα γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Ἀλλὰ τὸ ἐγώ γενικὰ εἶναι *συνάμα* κάτι συγκεκριμένο, ἢ μᾶλλον ὅ,τι πιὸ συγκεκριμένο ὑπάρχει –ἢ συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ σου ὡς ἐνὸς κόσμου ἄπειρης πολλαπλότητας. Γιὰ νᾶναι τὸ ἐγώ ἀφετηρία καὶ λόγος ὑπαρξῆς τῆς φιλοσοφίας, ἀπαιτεῖται αὐτὸ τὸ συγκεκριμένο ὄν ν' ἀποβληθεῖ –ἀπαιτεῖται ἢ ἀπόλυτη πράξη κάθαρσης τοῦ ἐγώ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, καὶ εἰσόδου του στὴν συνείδησή του ὡς ἀφηρημένου ἐγώ. Μόνον πού αὐτὸ τὸ καθαρὸ ἐγώ δὲν εἶναι τώρα ἄμεσο ἐγώ, οὔτε τὸ γνώριμο, τὸ συνηθισμένο ἐγώ τῆς συνείδησής μας, μὲ τὸ ὅποιο θὰ ὀφείλε ἢ ἐπιστήμη νὰ συνδεθεῖ ἄμεσα καὶ γιὰ τὸν καθένα. Κυριολεκτικὰ μιλώντας, ἐτούτη ἢ πράξη δὲν θᾶταν παρὰ ἢ ἀναγωγή στὴν σκοπιὰ τοῦ καθαρῶ ἐπίσταμαι, ὅπου ἔχει ἐξαφανισθεῖ ἢ διαφορὰ ὑποκειμενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ. Ἀλλὰ ἔτσι *ἄμεσα* πού ἀπαιτεῖται αὐτὴ ἢ ἀναγωγή, εἶναι ὑποκειμενικὸ αἶτημα· γιὰ ν' ἀποδειχθεῖ ἀληθινὴ ἀπαίτηση, ἢ πρόοδος τοῦ συγκεκριμένου ἐγώ ἀπὸ τὴν ἄμεση συνείδηση στὸ καθαρὸ ἐπίσταμαι θᾶπρεπε νὰ καταδειχθεῖ καὶ νὰ ἐκτεθεῖ ἐπὶ τοῦ ἴδιου τοῦ συγκεκριμένου ἐγώ, διὰ τῆς δικῆς του

16. Ἀναφορὰ στὸν Φίχτε, πού ἀρχικῶς φιλοδοξοῦσε ἀπλῶς νὰ ἀναδιατυπώσει μὲ συστηματικὸ τρόπο τὴν φιλοσοφία τοῦ Κάντ, κι ὡς ἐκ τούτου ἐκκινούσε ἀπὸ τὸ ὑπερβατολογικὸ ἐγώ, τὸ ὅποιο, στὴν «Παραγωγή τῶν κατηγοριῶν» τῆς πρώτης *Κριτικῆς*, ἐμφανίζεται ὡς τὸ πλέον ἀνυπόθετο σημεῖο.

αναγκαιότητας.¹⁷ Χωρίς αυτή την αντικειμενική κίνηση, τὸ καθαρὸ ἐπίσταμαι, κι ἄς ὀρίζεται ὡς ἡ νοητικὴ ἐποπτεία,¹⁸ ἐμφανίζεται ὡς αὐθαίρετη σκοπιὰ ἢ ἀκόμη καὶ ὡς μία ἀπὸ τὶς ἐμπειρικὲς [77] καταστάσεις τῆς συνείδησης, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὁποία ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει εἶναι ἂν ὁ ἕνας τὴν βρῖσκει ἢ μπορεῖ νὰ τὴν προκαλέσει μέσα του, ὁ ἄλλος ὁμοῦς ὄχι. Στὸν βαθμὸ, ὡστόσο, ποὺ αὐτὸ τὸ καθαρὸ ἐγὼ πρέπει νᾶναι τὸ οὐσιῶδες καθαρὸ ἐπίσταμαι, καὶ ποὺ τὸ καθαρὸ ἐπίσταμαι τίθεται, ὁμοῦς, ἐντὸς τῆς ἀτομικῆς συνείδησης μόνον ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη πράξη αὐτοαναγωγῆς, καὶ δὲν εἶναι ἅμεσα παρὸν μέσα της, χάνεται ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ πλεονέκτημα ποὺ ὑποτίθεται ὅτι θὰ ἀπέρρεε ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀφετηρία τῆς φιλοσοφίας, ἀκριβῶς ὅτι ἡ ἀφετηρία θὰ ἦταν κάτι ὀπωσδήποτε γνῶριμο, ποὺ ὁ καθένας θὰ τὸ εὔρισκε ἅμεσα μέσα του, καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ ἐξαρτᾷ τὸν περαιτέρω ἀναλογισμό· γιὰ τὴν συνήθη συνείδηση τὸ ἐν λόγῳ καθαρὸ ἐγὼ μὲ τὴν ἀφηρημένη του οὐσιότητα εἶναι μᾶλλον κάτι ἄγνωστο, κάτι ποὺ δὲν βρῖσκει ἅμεσα ἐδῶ μέσα. Ἔτσι παρεμβαίνει μᾶλλον τὸ μειονέκτημα τῆς ἀπάτης, ὅτι ὑποτίθεται πὼς γίνεται λόγος γιὰ κάτι γνῶριμο, γιὰ τὸ ἐγὼ τῆς ἐμπειρικῆς αὐτοσυνειδησίας, ἐνῶ στὴν πράξη γίνεται λόγος γιὰ κάτι ἀπομακρυσμένο ἀπὸ αὐτὴ τὴν συνείδηση. Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ καθαρῦ ἐπίσταμαι ὡς ἐγὼ φέρνει μαζί του τὴν συνεχή ὑπενθύμιση τοῦ ὑποκειμενικοῦ ἐγὼ, τοῦ ὁποίου ὑποτίθεται ὅτι θὰ ξεχνούνταν οἱ περιορισμοί, καὶ διατηρεῖ παρούσα τὴν παράσταση [64] ὅτι τάχα ὅσες προτάσεις καὶ ἀναφορὲς προκύπτουν στὴν περαιτέρω ἀνάπτυξη τοῦ ἐγὼ ἀνακύπτουν μὲς στὴν συνήθη συνείδηση, ἀφοῦ βέβαια περὶ αὐτῆς λέγονται, καὶ τάχα ἀνευρίσκονται μέσα της. Αὐτὸ τὸ ἄλλο ἀντὶ ἄλλου, ὄχι δὲν εἶναι ἅμεσα διαφωτιστικό, δημιουργεῖ μᾶλλον μόνον μιὰ ἀκόμη πιὸ κραυγαλέα σύγχυση καὶ πλήρη ἀποπροσανατολισμὸ· πρὸς τὰ ἔξω αὐτὸ ἔδωσε πέρα γιὰ πέρα ἀφορμὴ στὶς χονδροειδέστερες παρανοήσεις.¹⁹

Ὅσον ἀφορᾷ, περαιτέρω, τὸν ὑποκειμενικὸ καθορισμὸ τοῦ ἐγὼ ἐν γένει, τὸ καθαρὸ ἐπίσταμαι σίγουρα ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸ ἐγὼ τὸ πεπερασμένο του νόημα, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ἕνα ἀντικείμενο ἀποτελεῖ τὸ ἀξεπέραστο ἀντίθετό του. Γι' αὐτὸ τὸν λόγο θὰ ἦταν, ὁμοῦς, τοῦλάχιστον περιττὸ νὰ διατηροῦμε ἀκόμη αὐτὴ τὴν ὑποκειμενικὴ στάση, καὶ τὸν προσδιορισμὸ τῆς καθαρῆς οὐσίας ὡς ἐγὼ. Αὐτὸς ὁ προσδιορισμὸς δὲν εἶναι μόνον ὅτι φέρνει μαζί του τὴν ἐνοχλητικὴ αὐτὴ ἀμφισημία, εἶναι ὅτι παραμένει κιόλας, ἀκριβέστερα ἰδωμένος, [77] ἕνα ὑποκειμενικὸ ἐγὼ. Ἡ ἐμπράγματη ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης ποὺ ἐκκινεῖ ἀπὸ τὸ ἐγὼ δείχνει, ὅτι τὸ ἀντικείμενο ἔχει καὶ διατηρεῖ ἐδῶ τὸν μόνιμο προσδιορισμὸ ἐνὸς ἕτερου πρὸς τὸ ἐγὼ, ὅτι συνεπῶς τὸ ἐγὼ τῆς ἐκκίνησης δὲν εἶναι τὸ καθαρὸ ἐπίσταμαι ποὺ ἔχει ἀληθινὰ ὑπερβεῖ τὴν συνειδησιακὴ ἀντίθεση, ἀλλὰ εἶναι ἀκόμη παγιδευμένο στὸ φαινόμενο.

Πρέπει ἀκόμη σχετικὰ νὰ κάμουμε τὴν οὐσιαστικὴ παρατήρηση ὅτι, παρ' ὅλο ποὺ τὸ ἐγὼ θὰ μπορούσε ὄντως νὰ ὀριστεῖ στὸν ἑαυτὸ του ὡς τὸ καθαρὸ ἐπίσταμαι ἢ ὡς νοητικὴ ἐποπτεία καὶ νὰ καταφάσκεται ὡς ἡ ἀφετηρία, στὴν ἐπιστήμη τὸ ζήτημα δὲν εἶναι τί ὑπάρχει τυχὸν στὸν ἑαυτὸ του ἢ ἐσωτερικά, ἀλλὰ τὸ πῶς ὑπάρχει τὸ ἐσωτερικὸ στὴν νόηση καὶ ὁ καθορισμὸς ποὺ ἔχει κάτι τέτοιο ὅταν ὑπάρχει στὴν νόηση. Τὸ τί, ὁμοῦς, στὴν ἀφετηρία τῆς ἐπιστήμης, ὑπάρχει ἀπὸ τὴν νοητικὴ ἐποπτεία, ἢ ἀπὸ τὸ αἰώνιο ἢ τὸ ἀπόλυτο –ἂν ὀνομάσουμε τὸ ἀντικείμενο τῆς νοητικῆς ἐποπτείας τὸ αἰώνιο, τὸ θεῖο, τὸ ἀπόλυτο–, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ μόνον πρῶτος, ἅμεσος, ἀπλὸς προσδιορισμὸς. Ὅποιο ὄνομα, πλουσιότερο ἀπ' ὅτι δηλώνει τὸ ψιλὸ εἶναι, κι ἂν τοῦ δώσεις, τὸ μόνον ποὺ μπορεῖς νὰ ἐξετάσεις εἶναι πῶς τὸ ἐν λόγῳ ἀπόλυτο μπαίνει στὸ

17. Αὐτὸ ἔκαμε ἡ *Φαινομενολογία τοῦ νοῦ*.

18. Κριτικὴ στὴν θεωρία τοῦ Σέλλινγκ περὶ νοητικῆς ἐποπτείας: *intellektuelle Anschauung* (*Σύστημα τῆς ὑπερβατολογικῆς ἰδεοκρατίας*, 1800).

19. Αναφορὰ στὸν Φρειδερίκο Σλέγκελ (Fr. Schlegel) ποὺ ἐρμηνεύει τὸν Φίχτε μὲ ὄρους ρομαντικῆς «εἰρωνείας»: Ὁ Φίχτε τάχα θεωρεῖ ὅτι τὸ ὑποκείμενο δὲν πρέπει νὰ παίρνει τὰ ἔργα του στὰ σοβαρὰ (βλ. *Ästhetik*, W13, 93 κ.έ.)

σκεπτόμενο επίσταμαι καὶ στήν ἐκφορὰ αὐτοῦ τοῦ ἐπίσταμαι. Ἡ νοητικὴ ἐποπτεία [65] εἶναι μὲν ἢ βίαιη ἀποπομπὴ τῆς μεσολάβησης καὶ τοῦ ἀποδεικτικοῦ ἐξωτερικοῦ ἀναλογισμοῦ. Ἀλλὰ ὅ,τι ἐκφέρει πέραν τῆς ἀπλῆς ἀμεσότητος εἶναι κάτι συγκεκριμένο, κάτι πὸν περιέχει διάφορους προσδιορισμούς μέσα του. Ἡ ἐκφορὰ καὶ ἡ ἐκθεση κάτι τέτοιου εἶναι ὅμως, ὅπως παρατηρήθηκε ἤδη, μιὰ κίνηση μεσολάβησης πὸν ἀρχίζει ἀπὸ τὸν ἕναν προσδιορισμὸ καὶ προχωρᾷ στὸν ἄλλο, κι ἄς ἐπιστρέφει ὁ δεύτερος στὸν πρῶτο –μιὰ κίνηση πὸν συνάμα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι ἀυθαίρετη ἢ βεβαιωτική. Αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀρχίζουμε, λοιπὸν, σὲ μιὰ τέτοια ἐκθεση, δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ συγκεκριμένο ἀλλὰ μόνον τὸ ἀπλὸ ἄμεσο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐκκινεῖ ἡ [79] κίνηση. Ἐξ ἄλλου, ὅταν ἀρχίζουμε ἀπὸ κάτι συγκεκριμένο, λείπει ἢ ἀπόδειξη, τῆς ὁποίας χρήζει ἡ σύνδεση τῶν προσδιορισμῶν πὸν περιέχονται στὸ συγκεκριμένο.

Ἄν λοιπὸν ἡ ἐκφραση τοῦ ἀπολύτου ἢ αἰωνίου ἢ τοῦ Θεοῦ (ὁ Θεὸς κι ἂν θᾶχε τὸ ἀδιαφιλονίκητο δικαίωμα ν' ἀρχίσουμε ἀπὸ αὐτόν), ἂν ἡ ἐποπτεία ἢ ἡ σκέψη αὐτῶν ἐνέχουν περισσότερα ἀπὸ τὸ καθαρὸ εἶναι, τὸ τί ἐνέχεται μέσα τους θᾶπρεπε πρῶτα ν' ἀνακύψει μέσα στὸ ἐπίσταμαι ὡς σκεπτόμενο, ὄχι ὡς δημιουργὸ παραστάσεων· ὅσο πλούσιο κι ἂν εἶναι αὐτὸ πὸν ἐνέχεται ἐδῶ, ὁ προσδιορισμὸς πὸν ἀνακύπτει πρῶτος στὸ ἐπίσταμαι δὲν παύει νὰ εἶναι κάτι ἀπλό, γιατί μόνον στὸ ἀπλό δὲν ὑπάρχει κάτι παραπάνω ἀπὸ τὴν καθαρὴ ἀφετηρία· μόνον τὸ ἄμεσο εἶναι ἀπλό, γιατί μόνον στὸ ἄμεσο δὲν ὑπάρχει ἀκόμη προχώρημα ἀπὸ ἄλλο σὲ ἄλλο. Ὅ,τι λοιπὸν κι ἂν εἶναι νὰ ἐκφερθεῖ ἢ νὰ περιληφθεῖ στὶς πλουσιότερες μορφές τῆς παράστασης τοῦ ἀπολύτου ἢ τοῦ Θεοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὸ εἶναι, στήν ἀφετηρία εἶναι μόνον κενὴ λέξη καὶ μόνον εἶναι· αὐτὸ τὸ ἀπλό, πὸν δὲν ἔχει κατὰ τᾶλλα κανένα περαιτέρω νόημα, αὐτὸ τὸ κενό, λοιπὸν, εἶναι δίχως ἄλλο ἢ ἀφετηρία τῆς φιλοσοφίας.

Αὐτὴ ἡ διάγνωση εἶναι ἢ ἴδια τόσο ἀπλή, ὥστε αὐτὴ ἡ ἀφετηρία ὡς τέτοια δὲν χρειάζεται καμμία προετοιμασία μήτε περαιτέρω εἰσαγωγή· ὁ παρῶν προκαταρκτικὸς λόγος, ἐν εἶδει λογισμοῦ περὶ ἀφετηρίας, δὲν μπορούσε νὰ ἔχει τὴν πρόθεση νὰ μᾶς τὴν εἰσαγάγει, ὅσο μᾶλλον ν' ἀπομακρύνει κάθε τι τὸ προκαταρκτικό.

Γενική διαίρεση τοῦ εἶναι

[66] Τὸ εἶναι ὀρίζεται, *πρῶτον*, ἔναντι ἄλλου γενικῶς·

Δεύτερον, ὀρίζει τὸν ἑαυτό του ἐντὸς τοῦ ἑαυτοῦ του·

Τρίτον, ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἢ προκαταρκτικότητα τῆς διαίρεσης ἔχει ἀπορριφθεῖ, εἶναι ἢ ἀφηρημένη ἀοριστία καὶ ἀμεσότητα, μετὰ τὴν ὁποία αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ἢ ἀφετηρία.

Σύμφωνα μετὰ τὸν *πρῶτο* προσδιορισμὸ, τὸ εἶναι διχοτομεῖται ἔναντι τῆς [80] *οὐσίας* καθὼς ἐν συνεχείᾳ στὴν ἀνάπτυξή του καταδεικνύει τὴν ὁλότητά του μόνον ὡς *μία* σφαῖρα τῆς ἔννοιας καὶ σὲ αὐτὴν ὡς στιγμὴ ἀντιπαραθέτει μίαν ἄλλη σφαῖρα.

Σύμφωνα μετὰ τὸν *δεύτερο*, τὸ εἶναι ἀποτελεῖ τὴν σφαῖρα στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ὁποίας ἐγγράφονται οἱ προσδιορισμοὶ καὶ ὅλη ἢ κίνηση τοῦ ἀναλογισμοῦ του. Τὸ εἶναι θὰ τεθεῖ σχετικὰ μετὰ τοὺς ἐξῆς τρεῖς προσδιορισμοὺς:

Α'. ὡς *καθορισμὸς* ὡς τέτοιος· *ποιότητα*·

Β'. ὡς *ἀνηρημένος* καθορισμὸς· *μέγεθος*, *ποσότητα*·

Γ'. ὡς *ποιοτικὰ* καθορισμένη *ποσότητα*· μέτρο.

Τούτῃ ἢ διαίρεση, ὅπως μνημονεύθηκε γενικὰ στὴν εἰσαγωγή περὶ τῶν διαίρεσεων αὐτῶν, εἶναι μίᾳ προκαταρκτικῇ δήλωσι· οἱ προσδιορισμοὶ τῆς πρέπει πρῶτα νὰ γεννηθοῦν ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν κίνηση τοῦ εἶναι,²⁰ ἀπὸ αὐτὴν ν' ἀντλήσουν ὀρισμὸ καὶ δικαιολόγησι. Ὡς πρὸς τὴν ἀπόκλιση αὐτῆς τῆς διαίρεσης ἀπὸ τὴν συνήθη παράθεσι τῶν κατηγοριῶν, ἥτοι ὡς *ποσότητα*, *ποιότητα*, *σχέσι* καὶ *τροπικότητα*,²¹ κάτι ποὺ ἐξ ἄλλου καὶ στὸν Καντ λογίζεται μόνον ὡς οἱ ἐπικεφαλίδες γιὰ τὶς κατηγορίες του, ἐνῶ στὴν πράξι εἶναι κι αὐτὲς κατηγορίες, μόνον γενικότερες, δὲν ὑπάρχει ἐδῶ τίποτα νὰ μνημονεύσουμε, ἀφοῦ τὸ τί γενικὰ ἀποκλίνει ἀπὸ τὴν συνήθη διάταξι καὶ σημασίᾳ τῶν κατηγοριῶν θὰ φανεῖ ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς διεξοδικῆς ἀνάπτυξις.

Τὸ μόνον ποὺ μπορεῖ ἴσως νὰ παρατηρηθεῖ εἶναι ὅτι εἰδᾶλλως ὁ προσδιορισμὸς τῆς *ποσότητος* ἀναφέρεται πρὶν τὴν *ποιότητα* – καὶ τοῦτο – ὅπως τὰ περισσότερα – χωρὶς περαιτέρω λόγο. Δείξαμε ἤδη ὅτι ἢ ἀφετηρία γίνεται μετὰ τὸ εἶναι ὡς *τέτοιο*, [67] ἄρα μετὰ τὸ *ποιοτικὸ* εἶναι. Ἄν συγκρίνουμε τὴν *ποιότητα* μετὰ τὴν *ποσότητα*, γίνεται εὐκόλα φανερὸ ὅτι ἢ *ποιότητα* εἶναι ἢ ἐκ φύσεως πρώτη. Διότι ἢ *ποσότητα* εἶναι ἢ *ποιότητα* ποὺ ἔχει ἤδη γίνεσι ἀρνητικῇ· τὸ *μέγεθος* εἶναι ὁ καθορισμὸς ποὺ δὲν εἶναι πιά ἓνα μετὰ τὸ εἶναι, ἀλλὰ εἶναι ἤδη διακριτὸς ἀπὸ αὐτό, εἶναι ἢ ἀνηρημένη *ποιότητα*, ποὺ ἔχει γίνεσι ἀδιάφορη. Ἐχει μέσα του τὴν μεταβλητότητα τοῦ εἶναι, χωρὶς ἀπὸ αὐτὴν νὰ μεταβάλλεται τὸ ἴδιο τὸ θέμα, τὸ εἶναι, τοῦ ὁποίου ἢ ἴδια ἀποτελεῖ προσδιορισμὸ· ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοῦτο, ὁ *ποιοτικὸς* καθορισμὸς εἶναι ἓνα μετὰ τὸ εἶναι του, δὲν τὸ [81] ὑπερβαίνει οὔτε μένει ἐντὸς του, ἀλλὰ εἶναι ὁ ἄμεσος φραγμὸς του. Ἡ *ποιότητα* εἶναι συνεπῶς, ὡς ὁ *ἄμεσος* καθορισμὸς, ἢ πρώτη, καὶ πρέπει ν' ἀρχίσουμε ἀπὸ αὐτὴν.

Τὸ *μέτρο* εἶναι μίᾳ *σχέσι*, ὄχι ὅμως *σχέσι* ἐν γένει, ἀλλὰ εἰδικὰ *σχέσι* *ποιότητος* καὶ *ποσότητος* μετὰξὺ τους· οἱ κατηγορίες ποὺ ὁ Καντ ὑπάγει στὴν *σχέσι* θὰ λάβουν τὴν θέσι τους σὲ ὁλότελα ἄλλο σημείο. Τὸ μέτρο μπορεῖ νὰ ἰδωθεῖ, ἂν θέλει κανεῖς, καὶ ὡς *τροπικότητα*· πλὴν ἐφ' ὅσον στὸν Καντ αὐτὴ δὲν θεωρεῖται πιά προσδιορισμὸς τοῦ περιεχομένου, ἀλλὰ ὑποτίθεται ὅτι ἀφορᾷ μόνον τὴν *σχέσι* αὐτοῦ μετὰ τὴν νόησι, μετὰ τὸ ὑποκειμενικὸ, πρόκειται γιὰ μίᾳ τελείως ἑτερογενή, μὴ ἀνήκουσα ἐδῶ *σχέσι*.

Ὁ *τρίτος* προσδιορισμὸς *τοῦ εἶναι* ἐμπίπτει στὴν ὑποδιαίρεσι τῆς *ποιότητος*, ἐφ' ὅσον ὡς ἀφηρημένη ἀμεσότητα τὸ εἶναι ὑποβιβάζεται σ' ἓναν καθέκαστο καθορισμὸ ἀπέναντι στοὺς ἄλλους καθορισμοὺς τοῦ εἶναι ἐντὸς τῆς σφαίρας τοῦ εἶναι.

20. Ἄλλη ἀνάγνωσι: «τὴν κίνηση τοῦ ἴδιου τοῦ εἶναι».

21. Σύμφωνα μετὰ τὸν καντιανὸ πίνακα τῶν κατηγοριῶν στὴν *Κριτικὴ τοῦ καθαρῶν λόγου* (B 111).